

Dr hab. Waldemar Świętochowski,

em. profesor Uniwersytetu Łódzkiego

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Adama Bosowskiego pt. „Rola otrzymanego wsparcia społecznego w kształtowaniu poziomu motywów JA”, napisanej pod kierunkiem dr hab. Wioletty Tuszyńskiej-Boguckiej, prof. WSEI w Lublinie .

Wprowadzenie

Problem poruszony w pracy doktorskiej mgr Adama Bosowskiego dotyczy roli wsparcia społecznego w kształtowaniu motywów JA, czyli *de facto* w kształtowaniu podmiotowości i indywidualności młodych osób, pochodzących z dysfunkcyjnych rodzin. Czyli takich osób, które mogą mieć potencjalne problemy z wykształceniem i ugruntowaniem swojej tożsamości. Jest więc problemem doniosłym zarówno z teoretycznego jak i praktycznego punktu widzenia.

Treść pracy

Rozprawa doktorska składa się z czterech rozdziałów, poprzedzonych Wstępem, i z Zakończenia. Obejmuje, łącznie z bibliografią (liczącą ponad 300 pozycji) i aneksem 271 stron. Została zredagowana w sposób typowy dla prac o charakterze empirycznym. Dwa pierwsze rozdziały tworzą część teoretyczną, w której autor przedstawia problematykę rodziny, ukazaną z punktu widzenia systemowego paradygmatu teoretycznego (szczegółowo omówiono koncepcje M Bowena, D. Olsona, S. Minuchina, R. Beaversa i funkcjonalny model McMaster N. Epsteina i wsp.). Obszerna charakterystyka problematyki rodzinnej w tak różnorodnych ujęciach jest wstępem do wprowadzenia zmiennych, które będą przedmiotem badawczych dociekań Autora: klimatu rodzinnego, postaw rodzicielskich oraz stylów rodzicielskich. Na tle teoretycznego omówienia problematyki rodzinnej p. mgr Bosowski opisuje rodzinę dysfunkcyjną (dysfunkcyjną), zwracając szczególną uwagę na konsekwencje różnych form dysfunkcyjności dla rozwoju i dobrostanu młodzieży w takich rodzinach. Z lektury tego rozdziału wprost wynika potrzeba zapewnienia tejże młodzieży wsparcia na starcie w dorosłość. Stąd też kolejny wątek tej części pracy poświęcony został zagadnieniu wsparcia społecznego, zarówno w aspekcie realnie otrzymywanego wsparcia jak i wsparcia spostrzeganego przez młodych ludzi.

W II rozdziale tej części pracy szczegółowo omówione zostało zagadnienie motywów JA: autowaloryzacji, autoweryfikacji, autodiagnozowania i samodoskonalenia, które decydują o

właściwej kondycji psychicznej młodego człowieka, znajdującego się u progu dorosłości, czyli – o zdolności do osiągnięcia jednoznacznej tożsamości, poczucia podmiotowości i autonomii. Zagadnienia te Autor pracy ukazuje w kontekście oddziaływań rodziny. Szczególnie interesującym fragmentem rozdziału II jest ten, który opisuje stosunkowo mało znany polskiemu czytelnikowi, a niewątpliwie wart zainteresowania, model Taktycznego Wzmacniania Koncepcji Siebie (SCENT), Sedikidesa i Strube.

Lektura teoretycznej części pracy nie budzi zastrzeżeń. Rozdziały zasługują na wysoką ocenę; bardzo dobra orientacja w literaturze przedmiotu, syntetyczny, a jednocześnie logiczny i dobrze ustrukturalizowany układ treści, komunikatywny ich przekaz — to atuty tych rozdziałów.

Część badawcza

Kolejny rozdział, zatytułowany „Metodologia badań własnych”, zawiera przedstawienie problematyki badawczej oraz obszernie omówienie zastosowanych w badaniach metod. Został w nim przedstawiony teoretyczny model projektu badawczego, który następnie poddano empirycznej weryfikacji. W rozdziale metodologicznym Autor określił przedmiot i cele badań, sformułował problemy badawcze i hipotezy, ustalił zmienne i szczegółowo je zoperacjonalizował. Opisał także procedurę badawczą oraz scharakteryzował osoby badane.

I tak, zostały sformułowane cztery hipotezy główne, dotyczące związku pomiędzy zmiennymi rodzinnymi, odpowiednio: klimatem (H1), otrzymanym wsparciem społecznym (H2), postawami i relacjami rodzicielskimi (H3) a poziomem motywów Ja oraz hipoteza o zróżnicowaniu siły tych związków ze względu na zmienne demograficzne: wiek, płeć i korzystanie z pomocy instytucjonalnej. Postawiono także 11 szczegółowych pytań badawczych.

Autor nie podaje, niestety, szczegółowych przesłanek swoich hipotez i pytań, odsyłając czytelnika do rozdziału I. Ten ostatni ma jednak charakter dość ogólny i wysnuć z niego przesłanek szczegółowych hipotez nie jest łatwe. Mogę więc przypuszczać, że źródłem hipotez Autora jest intuicyjne przekonanie o tym, że przyjęte przez niego zmienne rodzinne pełnią rzeczywiście rolę mediatorów w zakładanych relacjach.

Badaniem kwestionariuszowym objęto łącznie 220 osób w wieku 18-25 lat, w tej liczbie 113 osób korzystało z pomocy instytucjonalnej, a 107 takiego faktu nie stwierdziło (taki podział badanych daje *de facto* plan z grupą badaną i kontrolną). W grupie osób badanych zdecydowanie przeważały kobiety (180 wobec 40 mężczyzn), co powoduje, że możliwość generalizowania wyników jest znacznie ograniczona.

W badaniach zastosowano następujące narzędzia samoopisowe: 1) Kwestionariusz Oceny Sytuacji Rodzinnej (Family Apgar), 2) Kwestionariusz Otrzymanego Wsparcia Społecznego (OWS), 3) Kwestionariusz Spostrzeganego Wsparcia Społecznego (SWS), 4) Kwestionariusz Postaw Rodzicielskich, 5) Kwestionariusz Motywów Samowartościowania. Wszystkie wymienione narzędzia badawcze okazały się posiadać zadowalające wartości psychometryczne i ich dobór należy uznać za celowy i uzasadniony. W badaniach kontrolowano także zmienne demograficzne (wiek i płeć) oraz fakt pozostawania pod opieką ośrodków wsparcia dziennego (10 takich ośrodków).

Należy stwierdzić, że Autor omawianej rozprawy doktorskiej wykazał się dokładnością i rzetelnością w opisie metod i procedury badawczej, a same narzędzia zostały dobrane trafnie i właściwie. Co prawda, wyniki badań opierają się na deklaracjach osób badanych, a więc więcej dowiadujemy się o tym, jak chcą oni być widziani niż o tym, jacy są, ale taka jest specyfika badań empirycznych w zakresie psychologii i powyższa uwaga w żadnym razie nie służy podważeniu trafności strategii badawczej, przyjętej przez Doktoranta.

Wyniki badań

Równie dokładnie, jak same narzędzia badawcze, zostały opisane metody statystycznej analizy wyników. Ich dobór jest świadectwem wysokich kompetencji mgr Bosowskiego w tym zakresie pracy badawczej. Do analizy danych ilościowych mgr Bosowski zastosował baterię metod statystycznych, m. in. analizę regresji i analizę mediacyjną, opartą na stosunkowo rzadko używanych metodach bootstrappingu i teście Sobela, co bez wątpienia jest oryginalnym wkładem Autora recenzowanej pracy. Dodatkowo prawomocność analiz była weryfikowana przy pomocy podstawowych narzędzi statystycznych (np. testu Shapiro-Wilka do badania normalności rozkładu zmiennej). Wyniki wszystkich analiz zostały szczegółowo opisane i zilustrowane.

Bardzo rozbudowany model badań nie pozwala oczywiście na to, aby odnosić się szczegółowo do wszystkich wyników. Chcę tylko zwrócić uwagę na uniwersalną rolę wsparcia emocjonalnego, które przyczynia się do rozwoju wszystkich opisanych w pracy motywów JA. Mgr A. Bosowski pisze także o praktycznym zastosowaniu rezultatów, m. in. przez osoby udzielające wsparcia młodym ludziom, którzy go poszukują u progu dorosłego życia.

Formalna strona pracy

Pod względem formalnym praca nie budzi najmniejszych zastrzeżeń. Napisana jest poprawnym, klarownym językiem, co wskazuje nie tylko na wysokie kompetencje

lingwistyczne Doktoranta, lecz także na głębokie zrozumienie problematyki, którą uczynił przedmiotem swojej rozprawy. Również pod względem edycyjnym praca mgr A. Bosowskiego została przygotowana i opracowana bardzo starannie. Jest czytelna, zawiera wszystkie niezbędne w dysertacji doktorskiej elementy formalne, a znikomo mała liczba literówek w żadnym razie nie obniża jej walorów,

Na zakończenie nieco ogólnych uwag o pracy i przyjętej przez jej Autora strategii badawczej:

1) Tytuł pracy nie wskazuje jednoznacznie na to, jakiej grupy osób dotyczy omawiana dysertacja; czytelnik dowiaduje się tego z lakonicznej wzmianki zamieszczonej w streszczeniu, a dokładniejsze omówienie problematyki pracy znajduje się dopiero w rozdziale III, pt. Metodologia badań własnych. Może to być powodem pewnego dyskomfortu czytelnika. Z tym wiąże się kolejna uwaga, taka mianowicie, że dobór grupy badanej nie został, moim zdaniem, precyzyjnie określony. W streszczeniu pracy mowa jest o młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych, przy czym rodzaj tej dysfunkcji nie został sprecyzowany. W części empirycznej dowiadujemy się, że właściwą grupę badaną stanowili młodzi ludzie korzystający z pomocy instytucjonalnej. Jednocześnie wśród narzędzi badawczych odnajdujemy skalę Family Apgar, która została stworzona właśnie po to, aby różnicować rodziny funkcjonalne i dysfunkcyjne. Powstaje więc uzasadnione pytanie o to, jakim kryterium dysfunkcjonalności posłużył się mgr Bosowski w doborze osób badanych i jaka rolę pełniła w tym skala FAPGAR. Sadzę, że przygotowując artykuły, oparte na pracy doktorskiej, Autor powinien bardziej pochylić się nad precyzyjnym określeniem badanej grupy,

2) Cała praca jest zrealizowana w modelu weryfikacyjnym i przyjęta strategia badań ilościowych jest w tym kontekście zdecydowanie uprawniona i wskazana. Co prawda, systemowy paradygmat teoretyczny sugeruje zastosowanie raczej metodologii jakościowej z uwagi na złożoność i wieloczynnikowość zjawisk wewnątrzrodzinnych, mających z istoty rzeczy charakter cyrkularny, Ponieważ jednak omawiana praca ma na celu, jak to już wyżej wspomniałem, przede wszystkim weryfikację założeń teoretycznych, należy uznać, że przyjęta przez mgra Bosowskiego strategia jest w pełni uprawniona. Tym bardziej, że czynniki rodzinne badane przez doktoranta mają z pewnością genezę cyrkularną, ale na pewnym etapie rozwoju rodziny możemy je potraktować jako względnie trwałe tendencje behawioralne, uchwytnie w badaniach ilościowych. Co więcej, jakościowy paradygmat badawczy, jakkolwiek teoretycznie słuszny i obiecujący, wciąż nie jest tak ceniony i rekomendowany jak paradygmat ilościowy, skoncentrowany na ustalaniu i wyjaśnianiu przyczynowo-skutkowych zależności między tzw. twardymi zmiennymi, dającymi

się zmierzyć, manipulować i kontrolować, a więc w przypadku recenzowanej pracy doktorskiej jego zastosowanie mogłoby okazać się mało uzasadnione.

3) Taki schemat prac badawczych, zgodnie z którym problematyka badań jest przedstawiana w rozdziale pt. „Metodologia badań własnych” jest, niestety, powszechnie przyjęty w pracach empirycznych z zakresu psychologii, chociaż niezupełnie zgodny z logiką postępowania badawczego. Jak bowiem słusznie wskazują E. Nęcka i R. Stocki, problem badawczy powinien być wyraźnie zasygnalizowany na początku pracy, po nim powinno nastąpić ukazanie tego problemu w szerszym kontekście (m. in. w świetle rozważań teoretycznych i wyników dotychczasowych badań empirycznych w tym zakresie), stanowiącym źródło hipotez i szczegółowych pytań badawczych. Natomiast w omawianej pracy pewne wyniki badań pojawiają się dopiero w rozdziale zatytułowanym „Dyskusja”, a więc w końcowej części. Sądzę, że to zdecydowanie byt późno. Wracając do schematu pracy: dopiero po przedstawieniu hipotez, uzasadnionych ww. przesłankami, jest miejsce na pokazanie, w jaki sposób badacz zamierza rozwiązać problemy badawcze (czyli na jakiej podstawie będzie odpowiadał na sformułowane wcześniej pytania, a więc – jaką konkretnie metodę i jakie narzędzia badawcze zastosuje).

Podsumowanie

Niezależnie od przedstawionych wyżej uwag z zakresu epistemologii i metodologii badań empirycznych, które w większości mają charakter dyskusyjny i mogą być przydatne w dalszym rozwoju naukowym Doktoranta, bardzo pozytywnie oceniam przedstawioną do recenzji pracę. Wnosi ona nowe treści w obszar związku między zmiennymi psychospołecznymi a rozwojem osobistym człowieka. Uzyskane rezultaty mają wysoką wartość poznawczą, mogą być inspiracją do dalszych poszukiwań w tym obszarze, a ponadto mogą znaleźć zastosowanie w praktyce. Autor wykazał się dobrą znajomością analizowanych w pracy zagadnień, a także dociekliwością, umiejętnością stawiania pytań, formułowania hipotez, analizy i interpretacji wyników. Lektura II części rozprawy świadczy o dojrzałości badawczej Autora pracy; każdy kolejny krok jest przemyślany, a opis postępowania badawczego - poprawny. Na podkreślenie zasługuje także fakt, iż mgr Bosowski wyszedł poza schemat korelacyjny i stosuje w analizach wielozmiennowe modele statystyczne. Uważam, że cały projekt badawczy został przygotowany z podziwu godnym rozmachem. Nie sposób nie docenić także bardzo bogatej literatury, w tym anglojęzycznej, wykorzystanej w pracy. Za cenne uważam też podjęcie w końcowej części rozprawy doktorskiej rzeczowej dyskusji wyników badań z pogłębioną ich interpretacją i odniesieniem do literatury. Istotnym walorem rozprawy jest także wskazanie na możliwości

praktycznego wykorzystania uzyskanych wyników badań, m. in. w pracy z młodymi ludźmi, wymagającymi pomocy psychologicznej.

Przedstawiona praca doktorska mgr Adama Bosowskiego „Rola otrzymanego wsparcia społecznego w kształtowaniu poziomu motywów JA” stoi na wysokim poziomie. Autor zaprezentował głęboką erudycję w zakresie badanego obszaru, rzetelny warsztat badawczy oraz umiejętność twórczej i pogłębionej analizy uzyskanych wyników.

Uważam, że praca spełnia warunki określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14.03.2003 o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, z późniejszymi zmianami zgodnie z par. 6 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26.09.2016 w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim. Wnioskuje więc o dopuszczenie mgr Adama Bosowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Łódź, 06-09-2021

Waldemar Świętochowski,

